

АРХІТЕКТОНІКА ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ

Пікалова А. О.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземної філології

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Тексти літературних казок репрезентують особливий, унікальний жанр, що творився під впливом багатовікової взаємодії двох форм художньої комунікації – фольклору і художньої літератури. Фольклорна казка є одним із древніх жанрів літератури, тоді як літературна казка постає прямою її спадкоємицею. На відміну від фольклорної казки, жанр літературної казки являється авторським жанром і існує у письмовому вигляді. Літературні казки, що створені спеціально для дітей, сприяють розширенню світогляду маленьких читачів / слухачів, поштовхуванню інтересу до пізнання навколишнього світу, розвитку уяви і творчості. Однією з характерних рис казки є її виховна функція, її роль у формуванні особистості і світогляду людини. Сюжети з перетвореннями, подорожами, пригодами і щасливою кінцівкою, інформаційний вміст, аутентичність, концентрація мовних засобів, емоційний вплив на читача / слухача засвідчують значущість дитячих казок.

Джулія Дональдсон (Julia Donaldson) – одна з відомих сучасних авторів, чий творчий доробок присвячений дітям. Творча спадщина цієї талановитої письменниці налічує велику кількість творів для дітей, зокрема римовані дитячі казки. Дж. Дональдсон створила понад тридцять дитячих казок, більшість з яких написані у римованій формі. Нагальною виявляється потреба у висвітленні особливостей архітектоніки римованих казок авторки, що присвячені дитячій читацькій / слухацькій аудиторії.

Основи розуміння терміну «архітектоніка» були започатковані ще у 1781 році Іммануїлом Кантом у його праці «Критика чистого розуму» [6, с. 655], де автор використав цей термін як метафору, виокремлюючи технічну (“technical unity”) і архітектурну (“architectonic unity”) єдність, зазначаючи при цьому, що єдність, досягнута без архітектоніки, лише технічно відповідаючи вимогам форми, є більш обмеженою. У такому розумінні це поняття почало з’являтися в англійській мові для опису художніх елементів відповідно до єдиного цілого. Термін

«архітектоніка» задовольняє потреби дослідників зрозуміти зв'язок між частинами та цілим [7]. Для чіткого розуміння необхідне знання «окремих частин, частин інформації, чіткого їх відношення однієї до одної та до всього тексту» [5]. Загалом науковці схильні розрізняти поняття «архітектоніка» і «композиція» відповідно зовнішня і внутрішня структури тексту [3, с. 22]. Архітектоніка постає як зовнішня побудова літературного твору як одного цілого, взаємозв'язок та співвідношення основних його складових частин та елементів. Тоді як композиція – це є структура тексту, що обумовлена змістом і жанром [1, с. 37]. Дотримуємось точки зору, що композиційна структура, сюжетна лінія, система персонажів, кореляція назви, хронотоп казки, характерні літературні прийоми та мовностилістичні особливості й становлять *архітектоніку* казки [2, с. 74].

На підтвердження висунутої позиції пропонуємо аналіз казки Дж. Дональдсон *“The Snail and the Whale”* (2003) [4]. Для виявлення особливостей архітектоніки дитячих віршованих казок письменниці, були виокремлені наступні характерні ознаки: вид казки, схема римування, сюжет і композиція, система персонажів, хронотоп, кореляція назви, тривимірність або інше, що схарактеризовує казку, мовностилістичні особливості.

Назва поетичного твору. Для якого віку призначена. Ілюстратор. Казка *“The Snail and the Whale”* (2003), створена для дітей віком від трьох до шести років, з ілюстраціями Аксея Шеффлера (Axel Scheffler).

Характерні особливості:

Вид казки. Як і більша частина казок Дж. Дональдсон, пропонувана казка – анімаційна. Однак казка *“The Snail and the Whale”* – фрагментарна казка на відміну від основної частини казок письменниці, що є лапідарними казками.

Схема римування. Як і в основній частині віршованих казок Дж. Дональдсон, у казці зреалізовується парна (суміжна) схема римування (ААВВСС і т.п.).

Сюжет і композиція. Односюжетна казка, події якої розгортається у водному просторі – топосі моря (*the sea*), що для равлика *deep, wild* і *free*, і що охоплює багато локусів: *rock, dock, ship, high tide, coral caves, towering iceberg, shore, enormous waves, tidy, bay*. Крихітний морський равлик (*a tiny sea snail*) у зграї інших равликів, що міцно трималися на чорній скелі, хотів побачити світ. У поетичний текст уводиться топос світу (*the world*), який також як і море в уявленнях равлика *wild*. Равлик вигадав спосіб як побачити світ. Написавши своїм слідом на скелі надпис, щоб його підвезли: *“Ride wanted around the world”*. Кит (*immensely long, gray-blue, BIG humpback whale*) заспівав чудову пісню

про світ і запросив поплавати з ним: “*Come sail with me*”. Так, равлик на хвості у кита (*The tiny snail/ On the tail of the whale.*) подорожував по морю і побачив світ. Також равлик побачив підводний світ, де є *caves, colourful fish, sharks*. Одного разу кит заблукав (“*But then came the day/ the whale lost his way...*”). Засмучений звуком катерів (*These are the speedboats, running a race,/ zigging and zooming all over the place,/ Upsetting the whale with their earsplitting roar, Making him swim too close to the shore.*), змушений був підпливати близько до берега. Був відлив і кита винесло на берег в залив. Він не міг рухатися, тому равлик вирішив спасти його (“*I mustn't fail,*”). Поруч була школа, де у дитей почався урок, і вчитель казав їм сидіти тихо і не розмовляти. Зреалізується інший топос школа (*the school*), що містить локус дошка (*the board as black as soot*). Діти закричали “*A snail! A snail!*”, а равлик тим часом залишав срібний слід на дошці. Що говорив: “*SAVE THE WHALE*”. Діти побігли зі школи, приїхали пожежники поливали зі шлангів і обприскували кита щоб йому було прохолодно (*Fetching the firemen, digging the pool,/ Squirting and spraying to keep the whale cool.*”), а коли відлив прийшов у залив, кит був врятований. А мешканці села (*the villagers*) закричали “*HOORAY!*”. Головні персонажі повернулися до скелі, де були інші равлики і розповіли їх чудову казку: “*And the whale and the snail/ Told their wonderful tale/ Of shimmering ice and coral caves,/ And shooting stars and enormous waves,/ And of how the snail, so small and frail,/ With her looping, curling, silvering trail,/ saved the life of the humpback whale.*” Тоді всі равлики заповзли на хвіст до кита і попливли, співаючи пісню.

Композиційна схема охоплює «зачин → зав’язка → розвиток сюжету → кульмінація → розв’язка → щаслива кінцівка», де початок: “*This is the tale of a tiny snail / And a great big, gray-blue humpback whale.*” і кінцівка: “*And they sang to the sea as they all set sail/ On the tail of the gray-blue humpback whale.*”.

Система персонажів. Типова для анімалістичної казки: *the tiny sea snail, the humpback whale*. А також інші персонажі (*the other snails in the flock, the children, the firemen, the villagers*) як узагальнений образ, окрім вчительки (*the teacher*).

Хрономоп. У невизначений час події відбувалися на морі. Але події кожного разу репрезентуються різні погодні явища, що свідчить проплинність часу. До того ж є вказівки на те, що одного дня кит заблукав. Топос світу (*the world*) охоплює багато локусів: *far-off lands, fiery mountains, golden sands, shimmering ice*. Виокремлюється також топос неба (*vast, high, sunny, blue, warm sky*), що репрезентується за допомогою кількох локусів (лексичні одиниці на позначення природних явищ – *thunderstorm, zigzag, flashing, frightening lightning, shooting,*

bright stars, starlit). Топос світу (*world*) об'єднує у собі топоси неба, моря і землі (*the sky, the sea, the land*), наприклад: “*And she gazed at the sky, the sea, the land/ The waves and the caves and the golden sand./ She gazed and gazed, amazed by it all,/ And she said to the whale, “I feel so small.”*”.

Кореляція назви. Назва корелює з такими назвами ссавця і молюска, як кит і равлик, що являються головними персонажами казки.

Тривимірність або інше, що схарактеризовує казку. Повтори, градація, тривимірність, елементи надприродного (равлик залишає надписи).

Мовностилістичні особливості. Звуконаслідування, іменники із значенням предметності, соматизми, зооніми, лексичні одиниці на позначення просторових понять, дієслова на позначення рухової діяльності, окличні і питальні конструкції, пряма мова, повтори, гра з формою тексту (шрифтування і площинне варіювання поетичного тексту).

Аналіз архітектоніки віршованих казок Дж. Дональдсон дозволив виявити типові особливості. Зокрема вік дітей, для яких призначені казки, варіюється від трьох до семи років. Ілюстратором основної частини книжок авторки є А. Шеффлер. Більша частина казок – анімалістичні та лапідарні. Найбільш типовою виявляється парна (суміжна) система римування. Щодо сюжету і композиції, то у більшості випадків це односюжетні казки з композиційною схемою «зачин → зав'язка → розвиток сюжету → кульмінація → розв'язка → щаслива кінцівка». Хронотоп зазвичай обумовлюється сюжетом казки і може охоплювати різні локуси. Назви казок кореспондують головним персонажам. Тривимірність, іноді елементи чарівного або надприродного схарактеризовують казки Дж. Дональдсон. До типових мовностилістичних особливостей авторського поетичного мовлення належить такі, як алітерація, звуконаслідування, конкретні іменники і дієслова на позначення рухової діяльності, окличні речення, різноманітні повтори, чітка рима, мовленнєва гра.

Отже, побудова казки, фантастичні або вигадані образи, динаміка подій, повтори, мовленнєва гра, навіть ілюстрації – все це робить казку доступною та цікавою для використання у процесі навчання. У цьому аспекті перспективи подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні лінгводидактичних особливостей дитячих віршованих казок Дж. Дональдсон.

Література:

1. Грищенко Я. С. Дискурсивність віршованих творів: когнітивно-прагматичний вимір (на матеріалі англійської та американської поезії XVII–XX століть) : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2013. 19 с.
2. Пікалова А. О. «Казкар» як тип «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»* : зб. наук. праць. Херсон. 2019. Вип. 2. С. 69–78.
3. Сидоренко І. А. Архітектоніка та композиція художнього твору як елементи авторського ідіостилю. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 1(17). С. 19–24.
4. Donaldson J. *The Snail and the Wale*. London : MacMillan Children's Books, 2003. 36 p.
5. Greer R. Toward a theory of generative rhetoric. *CCTE Studies*. 2001. P. 54–64.
6. Kant I. *Critique of Pure Reason*. London : Penguin, 2008. 784 p.
7. Magee G.A. Architectonics, truth, and rhetoric. *Philosophy and Rhetoric*. 2008. 42(1). P. 59–71.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-28>

ГОЛОСНІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ (ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Ренська А. Д.

*студентка відділення кримськотатарської мови і літератури
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Теряєв Д. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

«Кримськотатарська мова – одна із західнокипчацьких мов тюркської мовної сім'ї. Поширена в АР Крим України, Румунії, Туреччині, Узбекистані та деяких країнах Сх. Європи. Кількість